

Ο πρακτικός οδοντογιάτρος του χωριού

Κείμενο-φωτό: Βασίλης Μαλισιόβας*

Στα διάφορα μηνύματα που λαμβάνω στο ηλεκτρονικό μου ταχυδρομείο μετά τη δημοσίευση κάποιου άρθρου (και για τα οποία και πάλι σας ευχαριστώ θερμά!), είναι διάχυτη η νοσταλγία για το παρελθόν. «Να είστε καλά που μας θυμίζετε όλα αυτά τα ωραία που έχουν πλέον χαθεί μέσα στον αδυσώπητο χρόνο... Ζούσε καλύτερα τότε ο κόσμος...», μου έγραψε μεταξύ άλλων ένας αναγνώστης.

Είναι αλήθεια ότι το παρελθόν αποτελεί πάντα ένα ασφαλές καταφύγιο, μιας και πλέον, αφού έχουμε απομακρυνθεί από αυτό, έχουμε την τάση όχι απλώς να το ωραιοποιούμε, αλλά και να το εξιδανικεύουμε σε σχέση με το –για άλλους λόγους–πολύ δύσκολο παρόν και το πάντα αβέβαιο μέλλον.

Ήταν όμως πάντα ρόδινο αυτό το παρελθόν;

Ασφαλώς δεν είχαν άγχος οι άνθρωποι, όμως πώς θα σας φαινόταν αν σας έβγαζαν το δόντι... χωρίς αναισθητικό και χωρίς παυσίπονο ή αντιβίωση;

Σύγκριση δύο εποχών

Τις προάλλες, ένας φίλος οδοντίατρος μου έλεγε για τις θεαματικές προόδους που έκανε η επιστήμη τους. Δεν μιλάμε μόνο για νέα υλικά και εργαλεία, απεικονιστικές τεχνικές για διάγνωση και θεραπεία, αλλά και για εμφυτεύματα που χαρίζουν νέα και μόνιμα δόντια σε όσους είχαν την ατυχία να χάσουν τα δικά τους.

Αυτή ήταν η αφορμή για να ανατρέξω στο αρχείο μου και να βρω μια ενδιαφέρουσα συνέντευξη που είχα πάρει παλαιότερα από τον μακαρίτη τον μπαρμπα-Χρήστο Σαλαμούρα, ξάδερφο της μητέρας μου.

Εκτός από αγρότης και οικοδόμος, κατείχε και μια άλλη τέχνη. Ποια ήταν αυτή; Κρατηθείτε...

Αυτοδίδακτος στην οδοντιατρική

Το χωριό μου κάποτε είχε και οδοντογιατρό! Ναι, καλά διαβάσατε, σε αυτό το μικρό χωριό με τους λίγους κατοίκους, τη Μαρκινιάδα Άρτας, «τα παλιά τα χρόνια» υπήρχε άνθρωπος που έκανε εξαγωγές δοντιών, και μάλιστα... στο ζωντανό (δηλ. χωρίς αναισθητικό). Για εξειδικευμένα εργαλεία και αποστείρωση ούτε λόγος!

Ο αείμνηστος Χρήστος Γεωργίου Σαλαμούρας (Χρήστο Γιωργάκης, όπως τον ήξεραν όλοι, δηλαδή ο Χρήστος που είναι γιος του Γιώργου), λοιπόν, ήταν ο οδοντίατρος για τον οποίο γίνεται ο λόγος. Γεννήθηκε το 1914 και έφυγε ήσυχα για το μεγάλο ταξίδι το 2006, σε ηλικία 93 ετών. Κατέγραψα τα όσα μου είπε το έτος 2005.

Από τότε που ήμουν παιδί άκουγα τη μητέρα μου να λέει ότι ο μπαρμπα-Χρήστος έβγαζε δόντια. Αποφάσισα, λοιπόν, να κάνω μια συζήτηση μαζί του για να μου πει περισσότερα πράγματα σχετικά με μια δουλειά που σήμερα είναι μια δύσκολη και απαιτητική επιστήμη, ενώ τότε ασκούσαν με πρωτόγονα μέσα. Αρκεί να σας πω μόνο ότι τα δόντια τα έβγαζε με μια δοντάγρα (ή δοντάγρια, με παραφθορά της λέξης), δηλ. μια παλιά τανάλια, χωρίς αναισθητικό. Και μάλιστα η τανάλια αυτή όχι απλώς δεν ήταν ιατρικό εργαλείο, αλλά ήταν ιδιοκατασκευασμένη, δηλ. την έφτιαχνε κάποιος σιδεράς, κάτι που εξάλλου φαίνεται ξεκάθαρα και στις φωτογραφίες.

Η κληρονομική διαδοχή

Όπως μου έλεγε ο μπαρμπα-Χρήστος, άρχισε να βγάζει δόντια περίπου το 1940, συνεχίζοντας την τέχνη του πρακτικού οδοντιάτρου που ασκούσε ο πατέρας του, Γιωργάκης (τα υποκοριστικά ονομάτων ήταν πολύ συνηθισμένα ακόμα και για ηλικιωμένους τα παλιά χρόνια).

Τα όσα μού αφηγήθηκε ξεπερνούν τα όρια του εξωπραγματικού για τα σημερινά δεδομένα. Για παράδειγμα, μου είπε ότι μερικές φορές έβγαζε δόντια ακόμη και με τα χέρια. Κάποτε, θυμάται, ήθελε να βγάλει ένα δόντι κάποιου συγχωριανού του. Αυτός τού είπε: «Χρήστο, με το συμπάθιο, έχεις λερωμένα χέρια». «Άσε με να δω...», του είπε ο μπαρμπα-Χρήστος, ο οποίος πήρε ένα μαντίλι, έπιασε το σάπιο δόντι, το τράβηξε με δύναμη και... έγινε η εξαγωγή.

Κάποτε ήρθε ένας αντάρτης (ενόσω διαρκούσε ο Εμφύλιος), μου λέει ο πρακτικός οδοντίατρος. Ρώτησε «πού είναι αυτός ο Χρήστος που βγάζει τα δόντια». «Ήταν πρησμένους απ' του όμπουου (πύο)» θυμάται ο μπαρμπα-Χρήστος. Χωρίς να το πολυσκεφθεί, πήρε τη δοντάγρα, τράβηξε το δόντι και το έβγαλε. Μάλιστα ήταν τόσο το πύον που βγήκε, ώστε λέρωσε τα ρούχα του. «Ου αντάρτ'ς αυτός συχώραγι σ' ούλη τ' ζουή του τα πιθαμένα μ'...», μου

είπε, και βέβαια ο λόγος ήταν το ότι έδωσε λύση στο πρόβλημα ενός ταλαιπωρημένου ανθρώπου.

Εξαγωγή δοντιών χωρίς αναισθητικό!

Ποιοι ήταν αυτοί όμως που τον εμπιστεύονταν για να τους βγάλει τα δόντια; Όχι μόνο όλοι οι Μαρκινιαδιώτες, αλλά και οι Μεγκλιώτες (κάτοικοι της Μέγκλας, γειτονικού συνοικισμού), ακόμη και οι κτηνοτρόφοι απ' τα Κοσμίτσαινα (περιοχή που βρισκόταν στην απέναντι πλευρά του Αράχθου, προς το Κορφοβούνι).

Θα αναρωτηθείτε, όπως κι εγώ εξάλλου, γιατί υπήρχε ο πρακτικός οδοντίατρος στο χωριό μας. Καταρχήν, η μετακίνηση στην Άρτα δεν ήταν υπόθεση 25 λεπτών όπως σήμερα που οι άνθρωποι μετακινούνται με τα αυτοκίνητα. Εξάλλου, στην Άρτα, όπως μου είπε ο μπαρμπα-Χρήστος, υπήρχε μόνο ένας οδοντίατρος, άρα τι να πρωτοπρολάβει ένας άνθρωπος... Μάλιστα ο ίδιος ο πρακτικός οδοντίατρος θυμάται ότι έδωσε στον οδοντίατρο αυτόν της Άρτας το 1943 20 δραχμές για να του βγάλει ένα δόντι.

Αν και σήμερα φαίνονται απίστευτα αυτά που μου εξιστόρησε ο μπαρμπα-Χρήστος, αλλά και όσα «μολογάνε» όσοι τον επισκέφτηκαν παλαιότερα ως ασθενείς, παρά το ότι δηλαδή δεν χρησιμοποιούνταν αναισθητικό και η εξαγωγή των δοντιών γινόταν με πρωτόγονο τρόπο, δεν υπήρξε ποτέ θανατηφόρο περιστατικό, ούτε καν κάποια μόλυνση.

Όταν τον ρώτησα για το πώς εξηγεί την ανοσία των ανθρώπων που τους έβγαζε κάποιο δόντι, μου απάντησε –και προφανώς είχε δίκιο– ότι τότε είχαν άλλες κράσεις οι άνθρωποι, δεν αρρώσταιναν εύκολα και δεν μολύνονταν με το παραμικρό, όπως τώρα.

Και μιας και ο λόγος για τις κράσεις, αξίζει να σας πω ότι τα μαλλιά του μπαρμπα-Χρήστου μέχρι τα 70 χρόνια του ήταν σχεδόν κατάμαυρα, ενώ άρχισαν να ασπρίζουν αισθητά μετά τα ογδόντα! Οι φωτογραφίες του άρθρου είναι του έτους 2005.

Αποφασιστικότητα και σταθερό χέρι

Στοιχειώδης κανόνας της έρευνας είναι η κατά το δυνατόν διασταύρωση των πληροφοριών, οπότε συνομίλησα με ανθρώπους που τα παλιά χρόνια είχαν επισκεφθεί τον μπαρμπα-Χρήστο για εξαγωγή δοντιού.

Υποτυπώδης απολύμανση του οδοντιατρικού εργαλείου, αποφασιστικότητα και σταθερό χέρι του πρακτικού οδοντογιατρού, αυτά ήταν τα μυστικά της επιτυχίας.

Πανομοιότυπες οι απαντήσεις των πληροφορητών, οπότε θα μεταφέρω τη μαρτυρία ενός εκ εξ αυτών, ο οποίος (σήμερα 85 ετών και με πολύ καλή υγεία και πνευματική διαύγεια) το 1953 πήγε ως ασθενής στον πρακτικό οδοντογιατρό, λόγω ενός δοντιού που τον ταλαιπωρούσε. «Ήταν χειμώνας, πήγα μέσα στο σπίτι... Ου μπαρμπα-Χρήστους μ' έβαλι κι έκατσα ψ'λά (πάνω) σ' ένα αμπάρι, σαν κριβάτι, μέσα είχαν καλαμπόκι... Μ' γύρ'σι λίγου του κιφάλι κι τό 'δ'ξα (του έδειξα) ποιο δόντι ήταν του πουνιμένου... Αρπάζει τ'ν τανάλια, δουντάγια τ'ν έλιγαν...

Έκαψι τ' δουντάγρια μ' ένα τσιακμάκι (παλαιού τύπου αναπτήρας)... Μ' ένα χέρι μ' κράταγι του κιφάλι κι μι τ' άλλου πάλευε να μ' βγάλει του δόντι... Ήταν γιρός άνθρουππου, χειρουδύναμους!

Σ' κράταγι σφιχτά του κιφάλι μι του ένα του χέρι, του ζιρβό (αριστερό), για να μην πααίνει πέρα-δώθι του κιφάλι, κι μι του διζί δούλιβι τ' δουντάγρια.

Δε σ' τό 'βγανι μι τ' μία τού δόντι... Του κούναγι πέρα-δώθι για να βγει, να ξικουλήσσουν οι ρίζις...

Δεν πάθινις τίπουτα όταν έβγανις δόντι στου μπαρμπα-Χρήστου... Ήταν γιρός τότι ου κόσμους... Έβγανις του δόντι του μισ'μέρι, έβανις λίγου αλατόνιρου στου στόμα, κι μέχρι του βράδου έτρουγις κ'λούρα (σκληρό ψωμί με καλαμποκίσιο αλεύρι) κι ιλιές!».

Θήκη δοντιού από ρείκι!

Επειδή τα παλιά χρόνια η ταλαιπωρία, όπως επίσης η έλλειψη αγαθών και υπηρεσιών ήταν έννοιες οργανικά συνδεδεμένες με την καθημερινότητα, οι άνθρωποι των αγροτικών περιοχών έπρεπε να βρίσκουν λύσεις για όλα τα προβλήματα. Γι' αυτό ολωνών «έπιαναν τα χέρια», δηλ. ασκούσαν πολλές τέχνες, έτσι ώστε να μπορούν να αντιμετωπίζουν τα πάμπολλα προβλήματα της ζωής.

Σύμφωνα με διασταυρωμένες πληροφορίες, ένας συγχωριανός που πέθανε το 1965 και ήταν πολύ επιδέξιος στο να κατασκευάζει διάφορα ξύλινα αντικείμενα, για να αντιμετωπίσει την καταστροφή ενός τραπεζίτη και προκειμένου να εξασφαλίσει καλύτερη μάσηση, έφτασε στο σημείο να κατασκευάσει θήκη από ρείκι! Την έφτιαξε εξ ολοκλήρου μόνος του και μάλιστα την επιδείκνυε με καμάρι στους συγχωριανούς του!

Το δόντι... το έπαιρνε η κουρούνα!

Τα παλαιότερα χρόνια υπήρχαν ισχυρές προλήψεις όσον αφορά ορισμένα «απορρίμματα» του ανθρώπου, όπως τα μαλλιά, τα νύχια ή και τα δόντια. Κυρίως τα δύο πρώτα, επειδή έχουν αυξητική δύναμη και μεγαλώνουν διαρκώς, δεν έπρεπε να τα πετάξουν σε καμία περίπτωση, αλλά τα έκαιγαν, έτσι ώστε να μην τα πάρει κάποιος και τους προκαλέσει κακό (π.χ. μάγια).

Μια ανάλογη δεισιδαιμονία υπήρχε και σε ό,τι αφορά τα δόντια. Όταν τα παιδιά άλλαζαν τα δόντια (πολλές φορές τα τραβούσαν οι γονείς τους με μια κλωστή για να βγουν), δεν τα πετούσαν, αλλά τα έριχναν πάνω στη σκεπή του σπιτιού, με την ευχή να τα πάρει η κουρούνα αυτά τα χαλασμένα δόντια και να τους επιστρέψει αντίστοιχα γερά δόντια.

Όταν τα έριχναν στη σκεπή του δοντιού τα βγαλμένα δόντια, έλεγαν το εξής: «Να, κ'ρούνα, κόκαλο και νό' μου (δώσ' μου) σιδερένιο...».

«Ελλεβόρου δείται...»

Τις περασμένες δεκαετίες, οι έννοιες της στοματικής υγιεινής και της περιποίησης δοντιών ήταν παντελώς άγνωστες. Οι άνθρωποι είχαν να αντιμετωπίσουν πολύ πιο πιεστικές ανάγκες, όπως η εξεύρεση τροφής, οπότε

δεν φρόντιζαν τα δόντια τους, με αποτέλεσμα αυτά να χαλάνε ήδη από την παιδική ηλικία. Ήταν πολύ συχνό το φαινόμενο να βλέπεις νεαρούς και νεαρές με ελάχιστα δόντια! Οι δε γέροι, επειδή δεν φορούσαν τεχνητές οδοντοστοιχίες (μασέλες), έτρωγαν «μαλακωσιές, φαγητά με το χουλιάρι (κουτάλι)», δηλ. σούπες.

Για να απαλλαγούν από τον αφόρητο πονόδοντο (εκτός από τη χρήση ούζου ή τσίπουρου ως παυσίπονου), οι παλιοί χρησιμοποιούσαν αφέψημα σκάρφης, χωρίς να υπολογίζουν τις παράπλευρες απώλειες. Το φυτό αυτό, με την επιστημονική ονομασία ελλέβορος ο κυκλόφυλλος, έχει ποικιλία δράσεων, από αναισθητική και καρδιοτονωτική μέχρι ισχυρά τοξική και θανατηφόρα.

Θυμάμαι μια γερόντισσα (γεννηθείσα στις αρχές του 20ού αιώνα) που είχε ελάχιστα σπασμένα μπροστινά δόντια (3 στην κάτω γνάθο, αν θυμάμαι καλά). Αυτή η γιαγιά μου είχε πει πρωτομιλήσει για τη σκάρφη και τη χρήση της στην οδοντιατρική, τότε όμως ήμουν πολύ μικρός, αλλά είχα ήδη αποτυπώσει αυτή τη λέξη στο μυαλό μου.

Η μαρτυρία της κόρης της (γενν. 1935) μας διαφωτίζει: «Η σκάρφη είναι βοτάνι, σαν του τσιάι, βγαίνει στα β'νά... Του μάζουναν οι βλάχοι (κτηνοτρόφοι) κι μας του 'φινραν... Δεν έπιρναν λιφτά... Οι παλιοί έβραζαν τ' σκάρφη κι κράταγαν του ζ'μί (αφέψημα) στου στόμα, για να πέσει του πουνιμένου τού δόντι... Αλλά μαζί μ' αυτό χάλαγαν κι τα γιρά τα δόντια! Η μακαρίτ'σσα η μάνα μ' είχε βάλει σκάρφη κι έμ'νι χουρίς δόντια, απού νέα! Κανα-δου δόντια μπρουστ'νά είχι μαναχά... Αυτά π' σ' λέου μι τ' σκάρφη γένουνταν τα παλιά τα χρόνια, προυτού τού '40, τα μουλόγαγι η μάνα μ'... Αλλά κι στα χρόνια τα θ'κά μας θ'μάμι... Τ' μάνα μ' τ'ν πόναγαν πουλύ τα δόντια... Όταν τ'ν πόναγαν, ξέρ'ς τι έκανι ου πατέρας μ'; Έπιρνι μία καλτσόβιργα, τ'ν πύρουνι στ' γουινιά (την πυράκτωνε στο τζάκι) κι τ'ν έβανι καμένη στα κ'φαλιρά τα δόντια (τα δόντια που είχαν «κουφάλα», δηλ. κοιλότητα). Τσιουτσιούρ'ζι (τσιτσιρίζε)... Ζζζζζ έκανι... Τ'ν έβανι κι απόξου καμένη τ'ν καλτσόβιργα κι έμνησκαν σημάδιές (δηλ. έμεναν σημάδια στο μάγουλο από την πυρακτωμένη βέργα)».

Σε ό,τι αφορά τη σκάρφη αξίζει να σημειωθεί ότι το φυτό αυτό χρησιμοποιούνταν και στην αρχαιότητα, ως αντίδοτο κατά της σχιζοφρένειας (πβ. τη φράση «ελλεβόρου δείται» = είναι τρελός). Υπήρχε όμως και μια άλλη χρησιμότητά του, ιδιαίτερα βάρβαρη θα λέγαμε: για την έκτρωση. Αφού έβραζαν τη σκάρφη, η γυναίκα που ήθελε να προκαλέσει τεχνητή αποβολή, καθόταν με τα πόδια ανοιχτά πάνω από ένα τενεκέ όπου είχε βάλει τη βρασμένη σκάρφη, προφανώς επειδή οι ατμοί ήταν ιδιαίτερα τοξικοί. Ανάλογο πρακτικό μέσο για το «ρίξιμο» του παιδιού ήταν με βρασμένο ξίδι.

Το τέλος της πρακτικής οδοντιατρικής

Το φετινό Πάσχα στο χωριό είχα μια ευχάριστη συνάντηση με έναν καλό μου φίλο, τον Χρήστο, ο οποίος γεννήθηκε το 1973 και ο παππούς του (ο μπαρμπα-Κώστα Γιωργάκης) ήταν αδερφός του πρακτικού οδοντογιατρού. Του είπα για την πρόθεσή μου να γράψω αυτό το άρθρο και χάρηκε πάρα πολύ, μάλιστα κατέθεσε κι αυτός την πολύτιμη μαρτυρία του:

«Κάθε φορά που πηγαίνω στο νεκροταφείο του χωριού για να ανάψω τα καντήλια των προγόνων μου, έχω μαζί και τα παιδιά μου. Τους δείχνω τον τάφο του μπαρμπα-Χρήστου και τους λέω ότι αυτός ήταν ο οδοντίατρος του χωριού μας. Παραξενεύονται και δεν μπορούν να το πιστέψουν, νομίζουν ότι αστειεύομαι. Θυμάμαι πολύ χαρακτηριστικά το 1981, ήμουν 8 ετών και με πήγαν οι γονείς μου για να μου βγάλει ο μπαρμπα-Χρήστος δυο μπροστινά δόντια, τα οποία φυσικά κουνιούνταν μεν, αλλά δεν έβγαιναν. Μ' έβαλε και κάθισα σε μια καρέκλα στην αυλή. Τότε πήρε την ειδική τανάλια, τη δοντάγρα...».

«Δεν πόνεσες;», τον ρώτησα. «Βασίλη, για να σου πω την αλήθεια, η εξαγωγή δεν κράτησε ούτε ένα λεπτό, αλλά εκείνο που θυμάμαι μέχρι σήμερα είναι ότι τα δάχτυλά του ήταν πολύ σκληρά, σα γυαλόχαρτο!», λέει γελώντας ο συνομιλητής μου, ο οποίος συμπληρώνει: «Με αγάπη, συγκίνηση και σεβασμό θυμάμαι τον μακαρίτη τον μπαρμπα-Χρήστο, ο οποίος βοήθησε χωρίς αμοιβή τόσους ανθρώπους...».

Όντως ασκούσε λειτούργημα ο μπαρμπα-Χρήστος!

«Έπαιρνες λεφτά απ' τον κόσμο;» είχα ρωτήσει προς το τέλος της συνέντευξης τον μπαρμπα-Χρήστο. «Μπως (μπα...)...», μου απαντά, για να συμπληρώσει με έμφαση: «Τι λιφτά να πάρου; Ξισκλάβουνα (απάλλασσα) κάναν άνθρωπου απ' τουν πόνου... Ου ένας βόηθαγι (βοηθούσε) τουν άλλου, τα παλιά τα χρόνια...». Το ότι δεν πήρε ποτέ και από κανέναν χρήματα ο πρακτικός οδοντογιατρός το επιβεβαίωσα από πολλούς πληροφορητές. Μιλάμε για μια υποτυπώδη ιατρική πράξη, που όμως την επανέλαβε χιλιάδες φορές (με δεδομένο ότι από τον κάθε ασθενή είχε βγάλει αρκετά δόντια).

Λυπάμαι, αλλά το άρθρο... θα τελειώσει με πόνο. Κι εξηγούμαι: Πριν από καιρό, ένας φτωχός φίλος (νέος στην ηλικία) με πολύ σοβαρό πρόβλημα υγείας πήγε μαζί με τον αδερφό του σε ένα διάσημο γιατρό, ο οποίος εργάζεται σε μεγάλο δημόσιο νοσοκομείο. Με κυνισμό, ο γιατρός (ο επιστήμων που έδωσε όρκο στον Ιπποκράτη...), για να κάνει την επέμβαση, τους ζήτησε ένα χρηματικό ποσό που σε καμία περίπτωση δεν μπορούσαν να το δώσουν. Ο ασθενής καθόταν αποσβολωμένος, οπότε μίλησε διστακτικά ο αδερφός του: «Μα είμαστε φτωχοί άνθρωποι, από χωριό... Πού να βρούμε τόσα λεφτά... Ούτε οι συγγενείς μας μπορούν να συγκεντρώσουν αυτό το ποσό...». Τότε ο κορυφαίος γιατρός είπε το αμίμητο: «Αντιλαμβάνομαι τη δυσκολία... Μπορώ όμως να σας κάνω μια μεγάλη διευκόλυνση... Να μου τα δίνετε λίγα-λίγα τα χρήματα... Αλίμονο! Άνθρωποι είμαστε!».

Οποιαδήποτε σύγκριση με το παρελθόν και το ήθος των προγόνων μας πονάει περισσότερο... κι από την εξαγωγή δοντιού χωρίς αναισθητικό!

***Ο Βασίλης Μαλισιόβας, φιλόλογος-λαογράφος, είναι συντάκτης του υπό έκδοση Ηπειρώτικου Λεξικού, στο οποίο εμπεριέχεται υλικό από το παρόν άρθρο**

Email: vasilis.malisiovas@gmail.com

LinkedIn: [Vasilis Malisiovas](#)

Ο πρακτικός οδοντογιάτρης του χωριού

